

Радослав Гаџиновић

КАРАКТЕР МЛАДЕ БОСНЕ

(Наставак из претходног броја)

Припадници виолентног типа могу бити револуционари у области духовног живота, кадри да изазову догађаје који могу уродити великим практичним последицама, често позитивним. Најдаровитији од њих, кадри су примити дубоке утиске, могу бити револуционарни и у погледу идеја, али најчешће акцијом помажу напредак друштва. Могу створити покрете које прихватају масе, и такви постају вође народних покрета и револуције. По Цвијићевој класификацији, многи од вођа устанака против Турака припадали су овом психолошком типу, као и хајдуци и ускоци, појединци који су у своје руке узели правду, нападајући феудалне господаре који су примењивали неку врсту аграрног терора. Сви ови људи показивали су црте несебичности и великодушности и били спремни на личну жртву. Били су спремни потчинити своје личне потребе служби, једној идеји или великом задатку пред собом. Национална идеја постајала је њихова дубока вера и страст, а национални понос и стремљење ка националном ослобођењу уз примену силе постали су њихове главне особине. Неки од њих били су изванредни, док су други могли мрзети уништавајућом страшћу и виолентношћу која достиже степен белог усијања. Ови последњи су, по Цвијићевом мишљењу, били главни носиоци динарског ратног поклича као „свете освете”.¹

После анексије Босне и Херцеговине, босанско-херцеговачки студенти су изјавили да они ни по коју цену неће признати анексију јер она представља најобичнију пљачку, а „ако Аустроугарска хоће да нас прогута ми ћемо јој прогристи стомак”.² Сви младобосанци су гајили дубоко интересовање за књижевност и поезију, неки од њих су у свом кратком животу постали и даровити песници, а неки и велики писци (Иво Андрић). Били су посебно надахнути делима Ничеа (*Nietzsche Friedrich*), Ибзена (*Ibsen Henrik*), Вајлда (*Wilde Oscar*), Витмена (*Whitman Walt*) и других протагониста литерарног анархизма. Ситуација међу јужним Словенима у годинама које су непосредно претходиле 1914. г. била је вео-

¹ Јован Цвијић, „О виолентном типу динарских Срба”, Преглед (март 1912; Ј. Цвијић, „Говори и чланци”, Београд, 1921, I, стр. 237–243.

² Исто, стр. 293.

ма сложена. Већина је тежила да изрази свој бунт не само против националног угњетавања него и против свих окова који су гушили живот у свим областима. Анализирајући тадашњу ситуацију, прослављени писац и добитник Нобелове награде Иво Андрић је записао: „Читаво наше друштво хрче недостојно, само су писци и револуционари будни”³

Припадници Младе Босне били су велики родољуби. Њихова жудња за слободом се мора интердисциплинарно посматрати, и то са психолошко-социолошког и филозофског аспекта. Младобосанци су посебно били инспирисани јунаштвом Милоша Обилића, његовим саможртвовањем у борби против тиранина и тираније. Он је био и остао симбол српског јунаштва и на његовом примеру рађали су се слободрски идеали и одлучност да се никада и ни по коју цену не призна ропство. Јуначке народне песме одсликавале су целу косовску легенду на којој се кроз векове градила мотивација и неустрашивост српског народа. Косовски мит развио је и култ освете. Српским епским песмама су се дивили и преводили их на своје језике најпознатији светски писци и песници, а међу осталима Гете Јохан Волфганг (Goethe Johann Wolfgang), Скот сер Валтер (Scott Sir Walter), Александар Сергејевич Пушкин, познати амерички новинар Џон Рид (Reed John) поред осталог је написао: „Код Срба сваки обични војник зна зашто се бори. Кад је био дете, мајка га је поздрављала речима здраво осветниче Косова”!. Велики српски песник, државник и владика Петар Петровић Његош је тврдио да свако онај ко збаци тиранина испуњава божију мисију. Он је у свом делу *Лажни цар Шћешћан Мали* глорификовано освету у име вишег божанственог закона.

„А богу је жртва најмилија,
поток крви кад провре тиранске.”

Исту идеју изразио је и Сенека (Seneca): „Ниједна жртва није пријатнија богу од тиранске крви.” Али, извор права на отпор против тиранина Његош није налазио само у божанском природном праву, изван и изнад природе, он је тражио његове доказе у природи људског друштва као таквом, у непрекидним побунама јужнословенских сељака против угњетачке отоманске владавине. Петар Петровић Његош наглашавао је да је убиство тиранина засновано на природном праву које води порекло из природе:

„Вук на овцу своје право има
ко тиранин на слаба човјска
алж тиранству станут ногом за врат
довести га к познавању права

---

³ Иво Андрић, „Вихор” бр. 5 од 1913.

то је људска дужност најсветија.”

Било би веома значајно истражити политичке, друштвене и економске факторе у Босни и Херцеговини у оној мери у којој су они подстицали припаднике Младе Босне на одлучну акцију. У којој је мери атентат произашао из друштвених и политичких прилика које су владале у земљи у којој су се родили и одрасли припадници Младе Босне? Треба, такође, испитати узајамни однос социјалних и националних мотива који су покретали сарајевске атентаторе и проценити колико су нарушени аграрни односи у Босни и Херцеговини, с једне стране и национална уњетеност, с друге стране, утицали на одлуку атентатора да изврше атентат.⁴

Младобосанци су засигурно били најпрогресивнији део револуционарног покрета Јужних Словена на подручју Хабзбуршке монархије. За њих је убиство надвојводе Франца Фердинанда (Franz Ferdinand) значило убиство тиранина, почињено ради општег добра на основу учења природног права да се сви људи рађају једнаки и да као такви могу да се побуне против насиља и оних који нарушавају људска права и слободе грађана, а посебно Јужни Словени јер се налазе међу последњим Европљанима који су успели да створе своје националне државе.

Од саме анексије Босне и Херцеговине 1908 године Аустроу-гарска монархија се у континуитету припремала да нападне Србију. Берхтолд Леополд (Berchtold Leopold) аустријски буржоаски државник и дипломата био је веома агресиван према Србији, а његов први сарадник гроф Форгач (Forgač) према Србији је гајио мржњу и презир. Као доказ за то је и његово инсистирање да се у свим канцеларијама аустријске владе истакне максима: „Србију треба уништити (Serbija delenda est)”⁵ „Принципови пуцњи нису објавили само надвојводину смрт, већ четири године касније и уништење Хабзбуршке монархије, укључујући и средњовековни кметски систем у Босни и Херцеговини”⁶

Ако младобосанци нису били ослобођени спољних утицаја, онда се њихове идеје могу довести у везу са стремљењима Мацинијеве (*Mazzini Giuseppe*) „Младе Италије”, с том разликом што су идеје младобосанаца биле плод босанскохерцеговачких услова живота, традиције косовског мита у временима великих империјалистичких сукоба који су потресали свет почетком XX века. Треба ипак, истине ради, истаћи да је у припреми атентата значајну материјалну помоћ младобосанцима пружила органи-

⁴ Владимир Дедијер, *Сарајево 1914*, „Просвета”, Београд, 1966, стр. 51.

⁵ Карло Сворца, *Никола Пашић и уједињење Јужних Словена*, Космос, Београд 1937. стр. 157–159.

⁶ Исто, стр. 97.

зација „Уједињење или смрт”⁷, само материјалну, јер је и сам Апис⁸ касније био против атентата. Гаврило Принцип и Недјелко Чабриновић изјавили су да су имали намеру да својим новцем купе оружје, али пошто га нису имали довољно за помоћ су се обратили Милану Цигановићу, а његовим посредовањем и Војиславу Танкосићу. Није познато да ли је још неко од „црнорукаца” знао за атентат, али се зна да није знала Влада Србије ни Врховна команда.⁹ Сигурно је да се Принцип и његова група идеолошки разликовала од организације „уједињење или смрт”. Разлике су биле не само у општој филозофији живота, него, пре свега, у погледима на решавање националног питања, на решавању унутрашњих проблема међу Јужним Словенима, као и уређења нове државе после слома Аустроугарске монархије. Најугицајнији револуционари средње омладинске генерације у Босни и Херцеговини, Богдан Жерајић и Владимир Гађиновић, стварно су највише спомињали „српство”. Њихов утицај, био је у Сарајеву највећи.¹⁰ У септембру 1911. године у „Црну руку” се учланио, по наговору Љубе Јовановића, Владимир Гађиновић, који се тада вратио из Швајцарске. Према причању Мустафе Голубића и Павла Бастијаћа Виктору Сержу (Vicktoru Sergeu), Владимиру Гађиновићу је поверено „руковођење борбеном организацијом Босне и Херцеговине и групама студената растуриених по Европи”. Он је октобра 1911. године отпутовао из Београда преко Сарајева у Беч. Извршавајући добивени задатак, основао је у Бечу два тајна кружока. У њих је увео своје другове из Мостарске гимназије. Перо Слијепчевић, који је био члан у једном од тих кружока, каже да је Гађиновић тражио да се договорене активности морају извести и ако треба уз примену насилних метода. Гађиновић је по од-

---

⁷ „Уједињење или смрт”, тајна завереничка организација основана је 9. 5. 1911. г. у Београду, познатија као „Црна рука”. Основала ју је група официра и цивила учесника у мајском преврату 1903. г. ради борбе за уједињење свих Срба. Имала је знатну политичку и друштвену улогу, па се често сукобљавала а владом. Почетком 1917. у Солуну је (Солунски процес) дошло до обрачуна између Беле и Црне руке. После суђења Апису и другим а организација се распала. (Војни лексикон, ВИЗ Београд, 1981. стр. 1104).

⁸ Драгутин Димитријевић Апис, рођен у Београду 5. 8. 1876, а стрељан 1917. у Солуну. Био је главни организатор официрске завере која је 1903. довела до убиства краља Александра Обреновића. Један је од оснивача и члан Врховне централне управе тајне револуционарне организације „Уједињење или смрт”, познатије под именом „Црна рука”. У Првом светском рату до 1915. руководио је обавештајном службом Врховне команде, а затим је био начелник штаба ужичке и тимочке војске и помоћник начелника штаба 3. армије. Ухапшен је 1916. и на инсценираном Солунском процесу оптужен за организовање тобожњег атентата на регента Александра. Осуђен је на смрт стрељањем. На обновљеном процесу у Београду 1953. Пуковник Апис је рехабилитован. (Војни лексикон, ВИЗ, Београд 1981. стр. 836).

⁹ Група аутора: *Историја српског народа*, Српска књижевна задруга, Београд 1994, том VI, стр. 18–22.

¹⁰ Перо Слијепчевић, *Најори Босне и Херцеговине за ослобођење и уједињење*, Издање обласног одбора „Народне одбране” у Сарајеву, 1929, стр. 188.

ласку из Беча, у фебруару 1912. године, наставио да оснива тајне кружоке међу омладином. Према писању Пера Слијепчевића, основао је, осим два кружока у Бечу, по један кружок у Загребу и Пакрацу и пет у Сарајеву.¹¹

Многи историчари тврде да Сарајевски атентат представља чин одбрамбеног ослободилачког карактера чије су се идеје ткале на револуционарној политици младих, рекло би се и најнапреднијих босанскохерцеговачких омладинаца тога времена. Њихова патриотска свест као основа и филозофска мисао, као политичка надградња коју је зачинио револуционарни дух и понос свакога од њих, значајно доприносе формирању њихових ставова и одређења за борбу.

Јован Скерлић је дао дефиницију овог новог таласа у јужнословенским националним покретима: „Нови национализам значи веру у себе, ослањање на своју сопствену снагу, отказ свему сужањском и у себи и око себе, поуздање у стару и вечну истину да у ствари слободе има се само оно што се узме.” Ово је време коначног тријумфа идеје југословенског уједињења. У њој су се, као пред одсудну битку, табори преусмерили на две супротне стране. На једној је омладина и демократска интелигенција, са проповедањем југословенске нације која настаје.¹² Један од омладинских идеолога, Милан Марјановић, након 1912. године развија идеје о „нацији која настаје”, око српског језгра.¹³ Године 1913. „Српски књижевни гласник” води анкету о „јужном или источном наречју у српско-хрватској књижевности”.¹⁴ Показује се да већина интелектуалног света прихвата екавску варијанту заједничког језика. „Ми смо генерација велике народне синтезе... од Дрниша до Ниша”, истицао је Тин Ујевић 1912. године.¹⁵

Познато гесло омладинског ослободилачког покрета „Млада Босна” било је: „Хоћемо или да умremo у животу или живимо у смрти.” Из тога сугестивног питања очигледно је да страх од смрти код њих није постојао, а да је филозофија неопходности умирања за будућност и слободу, била интригично уткана у свест ових храбрих и поносних младића.

¹¹ Ови кружоци за које Пера Слијепчевић каже да су узети из руске револуционарне литературе, одговарали су групама Црне руке – до пет чланова и оснивач, али су и те групе организоване по угледу на руске кружоке иако је „церемонијал” пријема узет од масона. Чланови кружока које је Гађиновић основао нису примани по том „церемонијалу”, нити су они знали за „Црну руку”. (Др Драгослав Љубибратић, *Млада Босна и Сарајевски атентат*, Музеј града Сарајева, Сарајево, 1964, стр. 37–38).

¹² Милан Марјановић, *Културне тенденције Југословена*, Ниш, 1915, стр. 9.

¹³ Милан Марјановић, *Народ који настаје. Зашто настаје и како се формира јединствени српско-хрватски народ*, Ријека, 1913.

¹⁴ „Српски књижевни гласник”, XXXII, 6, Београд, 16. марта 1914.

¹⁵ Тин Ујевић, *За Младу Далмацију* (1912), Сабрана дјела, X, Загреб, 1966, стр. 77.

МЛАДА БОСНА ОМЛАДИНСКИ ОСЛОБОДИЛАЧКИ ПОКРЕТ

Млада Босна је уистину била ослободилачка омладинска организација. Главни организатор завере Данило Илић у судбоносним данима пред атентат доводио је у питање исправност филозофије политичког убиства, па чак и потребу убиства Франца Фердинанда (Франз Фердинанд), али пошто је одлука о убиству Франца Фердинанда већ била донета, тада се више није могло ништа променити. Још није познато да ли су идеје Владимира Гаџиновића, Данила Илића, а у предвечерје атентата и Трипка Грабежа стигле до Принципа пре извршења атентата.

Данило Илић и Владимир Гаџиновић су променили свој став према индивидуалним акцијама као искључивим средствима друштвених промена, јер су били свесни да појединци не могу извести револуцију без широких народних маса. То потврђују резултати рада тајне конференције поводом прославе годишњице „Зоре”, која је одржана у Бечу 28. јуна 1914. године. Ова конференција донела је резолуцију против индивидуалног терора и док је специјални комитет за резолуције дорађивао овај документ о нецелесходности политичких атентата, стигла је вест да је Принцип убио аустроугарског надвојводу Франца Фердинанда.¹⁶

Један део младобосанаца схватио је да се индивидуалном бојбом не може постићи ништа значајније, *једино друштвене промене могу настати мобилисањем широких народних маса и дизање масовног усипања пројектива окупација.*

Владимир Гаџиновић темељито је радио на припреми и организацији масовног устанка против Аустроугарске монархије. Његов основни предуслов за извођење масовног устанка у Босни и Херцеговини је јака и моћна Србија у војном и економском смислу, јер је на време схватио да се индивидуалним акцијама не може поразити хабзбуршки окупатор. Владимир је био, како је то Јован Скерлић говорио реални националиста¹⁷, а након убиства бечког надвојводе Гаџиновић је рекао: „*Ми можемо да доживимо велику историју са овим догађајем. Србија није спремна за рат, а Аустрија ће га сигурно изазвати.*”¹⁸

Са аспекта науке и историјских чињеница Сарајевски атентат није био узрок рата 1914–1918, већ повод. Под другим и нормалним међународним околностима, када се уважава међународно право, тј. кад је сила

---

¹⁶ Владимир Дедијер, *Сарајево 1914*, Просвета, Београд, 1966, стр. 508–514.

¹⁷ Национализам (Nationalisme), народњаштво, родољубље, друштвено, политичко и културно деловање са националног становишта које се испољава у различитим облицима: као друштвенополитички и културни покрет грађанске класе у циљу буђења националне свести, ослобађања, уједињења и стварања националне државе. Милан Вујаклија „*Лексикон српских речи израза*”, Просвета, Београд, 1980, стр. 599.

¹⁸ Владимир Дедијер, *Сарајево 1914*, Просвета, Београд, 1966, стр. 513.

у служби права, а не обрнуто тај догађај не би могао да изазове тако значајне последице.

С друге стране, то је био неочекивани дар бога Марса ратоборној бечкој страни, која је још од анексионе кризе 1908–1909. године тражила разлог да нападне Србију и „умири” Јужне Словене, проширујући хабзбуршку власт до самих врата Солуна. Само у том смислу може се о националним аспирацијама Јужних Словена и колонијалним условима у Босни и Херцеговини говорити као о једном од многобројних узрока Првог светског рата. У том смислу има много истине у закључцима историчара и економисте Веселина Маслеша, да је Принцип „својим пиштољем хтео да заустави Drang nach Osten.”¹⁹

Хипотезе према којима су Сарајевски атентат инспирисале тајне службе Русије, Француске и Британије или сличне организације у Немачкој, Мађарској и Аустрији, било директно или индиректно нису потврђене историјским истраживањима и представљају замагљивање знаменитих историјских чињеница на просторима Босне и Херцеговине у време Аустроугарског терора на почетку XX века.

Младобосанци нису хтели другу државу осим своју и у њој сл-ободу, зато се то легитимно право увек мора уважавати и поштовати. Наука не трпи импровизације, она осуђује сваки покушај доминације политике над науком попут злонамерних теза о карактеру „Младе Босне”. Такве тезе нису безазлене, оне су злонамерне и штетне, јер искривљују улогу српског народа у историји и доводе јавно мњење у заблуду. Месец дана после Принциповог атентата дошло је до избијања Првог светског рата, након аустроугарског ултиматума Србији 23. јула и објаве рата 28. јула, Немачком објавом рата Русији 1. августа, Француској 3. августа и Британском објавом рата Немачкој 4. августа 1914. године. Овај рат је изменио карту Европе више него иједан дотадашњи у историји. Пропале су четири царевине, а са њима и хабзбуршка, романовска, хоенцолернска и отоманска династија, које су њима дотад стотинама година владале. Аустроугарска је имала намеру напасти Србију одмах после Букурештанског мира, у јесен 1913. године и већ је у том погледу раније извршила припреме и убеђивање својих савезника. Познато је, да је једна изјава званичне Италије одвратила Аустроугарску од тога корака. Међутим, то је било само тренутно одлагање рата, за који су се бечки војни и политички званичници наставили припремати. По сопственом признању цара Франца Јосифа, у једном писму, упућеном цару Виљему убрзо након Сарајевског атентата, бечка се влада – и мимо оне раније талијанске опомене – ипак и неодступно била одлучила на рат против Србије. На Балпацу већ је био, почетком јуна, 1914. године довршен један меморандум за цара Виљема, и у томе меморандуму су били наведени разлози, због ко-

¹⁹ Веселин Маслеша, *Млада Босна*, изд. Култура, Београд, 1945, стр. 45.

јих Аустроугарска по сваку цену настоји да изврши оружану акцију против Србије. Овим писмом је изричито нагласио да је *овај меморандум написан пре сарајевског атентата*, цар Франц Јосиф је остављао цару Вилему не само погледе своје владе – у том мемоару изложене – него и своје сопствене погледе односно Србије и њених „непријатељских тенденција према Аустроугарској”. У том писму цар Франц је даље тврдио, да је Србија добила велико повећање и у територијама и у становништву, након кога је она два пута већа, па је и њена агресивност према Аустроугарској настала два пут опаснија.²⁰ Цара Вилема, који се много година пре тога спремао за рат, непрестано тражећи повода истом, није требало много убеђивати. Он је с одушевљењем прихватио аустријске намере и већ је 10. јула 1914. године, Аустро-угарски посланик у Београду, барон Гизл могао предати српској влади ону ултимативну ноту, тражећи безусловни пријем исте у року од 48 сати.

ЛИТЕРАТУРА

1. Перо Слијепчевић, *Млада Босна. Најор Босне и Херцеговине за ослобођење и уједињење*, Сарајево, 1929.
2. Никола Трипић, *Случај Мухамеда, Мехмедбашића*, „Преглед” Сарајево, фебруар 1935.
3. Војислав Богичевић, *Млада Босна – писма и прилози*, Сарајево, 1954.
4. Н Стојановић, „О задацима Босне” *Летопис матице Српске*, Нови Сад, 1929.
5. Радослав Гаћиновић, *Млада Босна и српско национално покретање*, „Политичка ревија” бр. 1/2010.
6. Радослав Гаћиновић, *Млада Босна и Сарајевски атентат*, фелтон у дневном листу „Политика”, 21. јун 2012. године,
6. Александар Раствојић, „Седамдесетогодишњица битке на Козари”, у зборнику радова Козара – споменик нашег памћења, изд. Организациони одбор за обиљежавање седамдесетогодишњице битке на Козари, Београд, 2012,
8. Владимир Дедијер, *Сарајево 1914*, Издавачко предузеће „Просвета” Београд, 1966.
9. The Catholic Encyclopaedia IV New York 1922. godine
10. John Locke, of Civil Government, II gl. XIX
11. В. Недић, *Сима Милутиновић-Сарајлија*, Београд, 1959,
12. Владимир Гаћиновић, *Озледи и писма*, „Свјетлост”, Сарајево, 1956,

---

²⁰ Милан П. Ђорђевић, *Србија и Југословени за време рата 1914–1918*, Графичко предузеће „Просвета”, Београд, 1922, стр. 13.

---

13. Лебедев, „Рођење Гаврила Принципа”, „Политика”, 28. септембар 1936.
14. Јован Цвијић, „О виолентном типу динарских Срба”, „Преглед” (март 1912;
15. Ј. Цвијић, *Говори и чланци*, Београд, 1921, I том
16. Иво Андрић, „Вихор” бр. 5. за 1913.
17. Карло Сворца, *Никола Пашић и уједињење Југословена*, „Космос”, Београд, 1937.
18. Милан Марјановић, *Културне тенденције Југословена*, Ниш, 1915,
19. Милан Марјановић, *Народ који настаје. Зашто настаје и како се формира јединствени српско-хрватски народ*, Ријека, 1913.
20. „Српски књижевни гласник”, XXXII, 6, Београд, 16. марта 1914.
21. Тин Ујевић, *За Младу Далмацију (1912)*, Сабрана дјела, X, Загреб, 1966.
22. Веселин Маслеша, *Млада Босна*, изд. „Култура”, Београд 1945.
23. Милан П. Ђорђевић, *Србија и Југословени за време раја 1914–1918*, Графичко предузеће „Просвета”, Београд, 1922.